

CÂT MAI DUREAZĂ TRANZIȚIA? REFORMĂ ELECTORALĂ ȘI CONSOLIDARE DEMOCRATICĂ ÎN RUSIA POSTCOMUNISTĂ

Mihaela MELINTE*

Considerații generale

La mijlocul anilor '90, analizând particularitățile evoluției relațiilor diplomatice dintre Rusia și Statele Unite ale Americii după sfârșitul Războiului Rece, Henry Kissinger remarca faptul că „perspectivele democrației în Rusia sunt încă incerte și nici nu este clar faptul că o Rusie chiar democratică va urma politici de natură să conducă la stabilitatea internațională”¹. Cu toate acestea, trebuie recunoscut faptul că tranziția de la totalitarism la democrație, de la o economie centralizată la una de piață a fost lentă și a pus probleme nu numai în Rusia, ci în toate statele care s-au confruntat cu acest proces. Extrem de sugestivă în acest sens este afirmația lui Adam Przeworski cu privire la dificultatea procesului de tranziție, la posibilitatea de eșec a acestuia, precum și la situația în care democrația, chiar cea deja instituită, dar – evident – neconsolidată, poate fi respinsă de către adepții regimurilor nedemocratice: „Problema strategică a tranziției este de a ajunge la democrație fără a fi nici omorât de cei care au arme, nici înfometat de cei care controlează resursele productive [...] drumul către democrație este minat. Iar destinația finală depinde de alegerea drumului. În majoritatea țărilor în care s-a instaurat democrația, aceasta s-a dovedit a fi fragilă. În unele țări, tranziția [chiar] s-a împotmolit”². Cu privire la aceeași chestiune, renumitul politolog italian Giovanni Sartori argumenta că idealurile democrației pot deveni fie constructive, fie distructive „în raport cu propriile lor creații”, iar într-o perioadă de schimbări și de confuzie democratică, o lume alternativă apare, „la modul declarativ, ca fiind întotdeauna *mai democratică*”³. Cu toate acestea, fără îndoială că „indivizii care, în diverse

* Asist.univ.dr.d., Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța.

¹ Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura All, București, 2003, p. 710. Referitor la aceste chestiuni, politologul american scria în continuare: „Pe parcursul dramaticei sale istorii, Rusia a mărșăluit în pas destul de diferit de restul lumii occidentale. Ea nu a vrut niciodată o biserică autonomă; a scăpat Reforma, Iluminismul, epoca descoperirilor geografice și economia de piață modernă. Duce lipsă de lideri cu experiență democratică. Aproape toți liderii Rusiei – la fel ca și cei din noile republici – au deținut funcții înalte sub comunism; angajarea în slujba pluralismului nu le este primul dintre instincte și nu se poate dovedi că le-ar fi ultimul”.

² Adam Przeworski, *Democrația și economia de piață*, Editura All, București, 1996, p. 59.

³ Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 86.

momente istorice, s-au identificat cu alternativele de tip comunist, resping democrațiile concrete, susținând în același timp și anularea idealurilor acestora”⁴.

Este important de precizat încă de la început faptul că tranziția reprezintă trecerea de la un regim nedemocratic la alt regim, ea putând duce fie la instaurarea unei democrații, fie la revenirea unui alt (și poate mai sever) regim autoritar sau totalitar. Desigur că singurul scop dezirabil este instaurarea unei democrații, însă, până la democrație, drumul este adesea foarte greu și nesigur, presărat cu multe surprize și dileme. Tranziția către democrație are succes doar în cazul în care instituțiile nou formate sunt consolidate în timp și permit permanent societății civile să se informeze și să participe activ la procesul democratic și la luarea deciziilor. În primă fază însă, pe plan economic, managerii nu au experiență în ceea ce privește mecanismele economiei de piață, muncitorii își pierd motivația, ceea ce face ca stagnarea, sau chiar declinul economic să fie aproape inevitabile⁵. Tocmai de aceea, de cele mai multe ori, perioadele de tranziție dau impresia unei dezordini care vine în opoziție cu aparenta ordine a regimurilor nedemocratice. Aceasta deoarece în astfel de perioade este foarte dificil de precizat care grupuri sau instituții vor avea diverse roluri în societate, sau care decizii sunt cele mai potrivite.

Pe plan politic, în aceste perioade de haos și insecuritate, partidele comuniste reușesc să ofere o aparentă siguranță cetățenilor, acesta fiind principalul motiv pentru care, în majoritatea statelor foste comuniste din Europa Centrală și de Est, la primele alegeri organizate după 1990, partidele comuniste au obținut scoruri foarte ridicate (în Polonia, Ungaria și Slovacia ele reușind chiar să câștige detașat alegerile). Leslie Holmes evidențiază faptul că tranziția U.R.S.S. spre postcomunism a fost diferită de tranzițiile din celelalte state ale Europei de Est și că acest lucru era de așteptat⁶. Procesul a durat mai mult aici, deoarece diferitele state care compuneau U.R.S.S. s-au îndreptat spre postcomunism în ritmuri diferite și abordând modalități distincte de a face față provocărilor tranziției.

Primii pași către un regim democratic

Instituție de bază a democrației, statul de drept este vital pentru buna funcționare a acesteia, însă o democrație consolidată necesită, pe lângă acesta, o „birocrăție utilizabilă”⁷, adică un stat care să aibă capacitatea administrativă de a îndeplini funcțiile esențiale ale guvernării: ordinea, justiția echitabilă, facilitarea schimburilor economice, apărarea națională, precum și colectarea taxelor

⁴ *Ibidem*.

⁵ H. Kissinger, *op. cit.*, p. 710.

⁶ Leslie Holmes, *Postcomunismul*, Editura Institutul European, Iași, 2004, p.188.

⁷ Larry Diamond, „În căutarea consolidării”, în Larry Diamond, Yun-han Chu, Marc F. Plattner, Hung-mao Tien (coord.), *Cum se consolidează democrația*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 25.

necesare pentru realizarea tuturor acestor deziderate. În acest sens, dubla tranziție a Rusiei, de la comunism către democrație și de la imperiu la republică, a lăsat unele goluri în capacitatea administrativă, autoritatea politică și eficiența judiciară a statului⁸. Rezultatul a fost o tendință anarhică, ce a reprezentat, cel puțin în primii ani de după destrămarea Uniunii Sovietice, o mare amenințare la adresa democrației din Rusia.

Evoluția Rusiei către democrație și stat de drept a început odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, în decembrie 1991. De fapt, progrese în această direcție începuseră să fie vizibile încă din ianuarie 1987, când, la o plenară a Comitetului Central, Mihail Gorbaciov declara că democratizarea reprezenta o parte vitală a *perestroika*, alături de accelerarea dezvoltării economice a Uniunii Sovietice și consolidarea Partidului Comunist⁹. Cu toate acestea, la alegerile locale din iunie 1987, locuitorii din foarte puține circumscriptii au avut posibilitatea practică de a opta între candidați¹⁰. Primele alegeri naționale din URSS¹¹, cu mai mulți candidați, au avut loc în martie 1989 și, cu toate că au fost considerate limitate de către observatorii occidentali, ele au dat alegătorilor posibilitatea de a-și face cunoscute unele nemulțumiri. Am putea spune, însă, că a doua fază a tranziției (organizarea de alegeri libere și concurențiale) a fost atinsă în Rusia abia în decembrie 1993, când au avut loc alegerile parlamentare¹² care au urmat puternicei crize constituționale declanșate de președintele Boris Elțin în luna septembrie a aceluiași an.

Ipoteza de la care am pornit în redactarea prezentului material este aceea că schimbarea repetată a sistemului electoral (și, implicit, a legilor electorale) a avut un efect negativ, atât asupra sistemului de partide din Rusia, cât și asupra procesului de consolidare democratică a statului. Prin urmare, în paginile ce urmează ne vom îndrepta atenția asupra tipului de sistem electoral utilizat în Rusia după 1991 și a modului de desfășurare a alegerilor, ca și criteriu de bază în încercarea de a afla dacă Rusia este sau nu este în prezent una dintre democrațiile consolidate ale lumii.

Eforturi deosebite pentru funcționarea instituțiilor democratice în Rusia au fost depuse în anii '90, după destrămarea URSS, dar, cu toate acestea, la începutul secolului la XXI-lea, calitatea democrației din Rusia a înregistrat numeroase fluctuații. Organizația Freedom House ajunsese chiar să declare, într-un raport din anul 2005, că Rusia nu mai putea fi considerată un stat democratic,

⁸ *Ibidem*.

⁹ Martin McCauley, *Rusia, America și Războiul Rece, 1949-1991*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 105. În această perioadă, în Rusia se discuta foarte mult despre democratizare, mai ales despre nevoia de a se desfășura alegeri libere și concurențiale în sovietele locale.

¹⁰ L. Holmes, *op. cit.*, p. 178.

¹¹ Este important de menționat faptul că acestea vizau doar locurile din Congresul Deputaților Poporului, nu și pe cele din Sovietul Suprem, ai cărui membri urmau a fi aleși în mod indirect de către Congres.

¹² L. Holmes, *op. cit.*, p. 188.

deoarece nu mai îndeplinesc standardele pentru niciunul dintre indicatorii pe care această organizație îi utilizează pentru analiza progreselor în procesul de consolidare democratică. Conform acestui raport, Rusia ajunsese să se asemene mai mult cu regimurile autoritare din Asia Centrală decât cu democrațiile consolidate din Europa de Est, care aderaseră recent la Uniunea Europeană¹³.

Primele alegeri „postcomuniste”

Domeniul asupra căruia ne vom îndrepta atenția în cele ce urmează este cel referitor la procesul electoral, în încercarea de a identifica particularitățile sistemului electoral din Rusia, precum și motivele pentru care în ultimii ani a avut loc o scădere a calității alegerilor. În acest sens, se impun, înainte de o scurtă analiză a rezultatelor ultimelor alegeri din Rusia, o serie de precizări teoretice cu privire la sistemul electoral utilizat în această țară.

Reprezentarea cetățenilor unui stat este un element de maximă importanță în cadrul unei democrații, ea trebuind să reflecte cu exactitate opiniile electoratului. Prin urmare, aspectele tehnice de care depinde reprezentarea – sistemul de partide, sistemul electoral, modalitatea de formare a guvernului – trebuie să se potrivească pe deplin cu tipul de societate, pentru ca rezultatele finale să fie unele pozitive. Cu toate acestea, esențial pentru transformarea voturilor cetățenilor în locuri la nivelul parlamentelor naționale sau a altor instituții ai căror membri sunt aleși prin vot popular rămâne sistemul electoral. După cum aprecia și renumitul politolog francez Maurice Duverger, tipul de sistem electoral joacă rolul unei „legi aproape sociologice”¹⁴, acesta putând fi influențat, dar având și o mare influență, la rândul său, asupra tipologiei și modalității de funcționare a sistemului de partide, ceea ce îi demonstrează încă o dată rolul fundamental. În opinia lui Duverger, „scrutinul majoritar cu un singur tur tinde spre dualismul partidelor”¹⁵, în timp ce „scrutinul majoritar cu două tururi sau reprezentarea proporțională tind spre multipartidism”¹⁶.

În anul 1917, în Rusia a fost introdus sistemul electoral al reprezentării proporționale, schimbările politice care au urmat Primului Război Mondial fiind favorabile introducerii acestui tip de scrutin, care s-a impus și în alte state

¹³ Raportul de țară pentru Rusia a fost întocmit pentru Freedom House de către Kathryn Stoner-Weiss, reputat cercetător și profesor la Universitatea Stanford. Calitatea sa de expert pentru a întocmi un asemenea raport este dată de lucrările sale consacrate problematicii consolidării democratice în Rusia postcomunistă, dintre care menționăm *Resisting the State: Reform and Retrenchment in Post-Soviet Russia* (Cambridge, 2006), *Local Heroes: The Political Economy of Russian Regional Governance* (Princeton, 1997), *After the Collapse: the Comparative Lessons of Post-Communist Transitions* (Cambridge, 2005, co-autor Michael McFaul).

¹⁴ Maurice Duverger, *Les partis politiques*, Paris, Librairies Armand Colin, 1979, p. 307.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 331.

europene în aceeași perioadă: Olanda (în 1917), Norvegia, Germania, Italia, Elveția, Austria, Luxemburg, Cehoslovacia (în 1919), Irlanda și Malta (în 1921)¹⁷. La momentul respectiv, adoptarea reprezentării proporționale în multe state europene a făcut parte dintr-o serie de măsuri de democratizare a vieții politice.

La alegerile din 1990, în Rusia a fost utilizat un nou tip de sistem electoral, și anume scrutinul uninominal cu două tururi, care funcționa după următorul principiu: dacă un candidat nu obține majoritatea absolută a voturilor din primul tur, se organiza un al doilea tur, la care puteau participa primii doi clasăți în primul tur și în care era suficientă majoritatea relativă. Reacțiile nu au fost însă cele mai favorabile, constatându-se faptul că acest tip de sistem electoral favoriza partidele mari (mai exact Partidul Comunist), respectiv candidații acestor partide, fără a oferi o reprezentare echitabilă tuturor categoriilor sociale. Acesta este, de fapt, principalul efect pe care utilizarea unui scrutin uninominal îl are asupra sistemului de partide: favorizarea partidelor mari, disproporționalitate în transformarea voturilor în mandate, precum și slaba reprezentare a unei mari părți a populației (care este, uneori, chiar majoritară).

La data de 21 septembrie 1993, președintele în funcție Boris Elțin a dizolvat printr-un decret legislativul federal, Sovietul Suprem și Congresul Deputaților Poporului, care se opuneau reformelor promovate de el, precum și dorinței sale de consolidare a puterii prezidențiale¹⁸. La 15 octombrie 1993, după încheierea crizei, Elțin a propus organizarea unui referendum pentru modificarea Constituției și a anunțat organizarea de noi alegeri legislative în luna decembrie. În conformitate cu planurile sale, noua cameră inferioară a Parlamentului (care se va numi *Duma de Stat*) urma să fie compusă din 450 de deputați, iar camera superioară (*Sovietul Federației*) urma să fie compusă din reprezentanții celor 89 de diviziuni administrative ale țării. În opinia mai multor politologi, criza a reprezentat punctul culminant al problemelor dintre executiv și legislativ în cadrul sistemului prezidențial din Rusia, iar în condițiile în care nu ar fi fost găsite mecanismele democratice de soluționare, izbucnirea unui conflict în urma căruia singura victimă ar fi fost poporul rus era inevitabilă¹⁹.

O soluție de compromis

¹⁷ Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, Editura Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1999, p. 65.

¹⁸ Pentru mai multe detalii, vezi Margaret Shapiro, Yeltsin Dissolves Parliament, Orders New Vote, în „Washington Post”, 22 septembrie 1993.

¹⁹ Stephen White, „Russia: Presidential Leadership under Yeltsin”, în Ray Taras (editor), *Postcommunist Presidents*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, pp. 57-61. Vezi, pentru detalii, și Juan J. Linz, „Presidential or Parliamentary Democracy: Does it Make a Difference?”, în Juan J. Linz, Arturo Valenzuela (editori), *The Failure of Presidential Democracy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1994, pp. 3-6.

În perioada ce a urmat, nevoia de a face funcțională și de consolida o democrație care abia se născuse, precum și dorința de a găsi un sistem electoral care să fie în același timp operațional și echitabil, a dus la căutarea unor alte soluții, care să însumeze avantajele celor două mari sisteme electorale utilizate până atunci (cel majoritar și cel proporțional) și care să minimizeze pe cât posibil dezavantajele și efectele negative ale acestora. Rezultatul a fost – am putea spune – unul de compromis, și anume adoptarea, înainte de alegerile din 1993, a unui sistem de vot mixt, care combina în modul de alegere a deputaților un scrutin majoritar și unul proporțional²⁰.

Referitor la aceste aspecte, cea mai potrivită definiție a sistemului electoral mixt pare a fi cea pe care o propunea Jacques Cadart la începutul anilor '90: „un dozaj variabil de reprezentare majoritară și scrutin proporțional, și de diverse ingeniozități, asigurând, mai mult sau mai puțin, omogenitatea amestecului”²¹. Și mai sugestivă este ironia utilizată de Jean-Marie Cotteret și Claude Emeri, care compară sistemele electorale mixte cu cocktailurile: „Legiuitorul procedează ca un barman pentru un cocktail: un deget de reprezentare proporțională și două de scrutin majoritar, sau viceversa. În ambele cazuri, inventatorul este adesea mai satisfăcut de amestecul său decât consumatorul – alegător”²². Bineînțeles că obținerea unui rezultat final care să nu poată fi criticat de nimeni este un deziderat imposibil, deoarece nu pot fi preluate de la fiecare scrutin numai avantajele, ci vor apărea cu siguranță și unele dezavantaje. Aceasta deoarece nu există sistem electoral perfect, ci doar sisteme electorale care se potrivesc mai bine într-un anumit context sau sisteme electorale care oferă o mai mare eficiență în a păstra proporția de transformare a voturilor în mandate.

În general, în cazul scrutinului mixt, alegătorul dispune de două voturi și votează separat pentru alegerea deputaților din partea majoritară, respectiv din cea proporțională. Există, în acest caz, posibilitatea ca partidele să se alieze și să prezinte candidaturi comune la scrutinul uninominal cu un tur din circumscripții și să prezinte liste separate la scrutinul proporțional organizat la într-o singură

²⁰ Aceste moduri de scrutin mixt sunt utilizate mai rar decât cele exclusiv majoritare sau proporționale, fiind criticate de mulți specialiști pentru complexitatea lor. În ciuda acestui fapt, utilizarea acestora a progresat foarte mult ca urmare a valului de democratizare din Asia (impunându-se în Coreea și Taiwan), dar și în Europa de Est (Albania, Bulgaria, Croația, Iugoslavia, Georgia, Ungaria, Lituania). Trebuie menționat însă faptul că multe dintre aceste state au renunțat la votul mixt după unul sau mai multe cicluri electorale, din cauza caracterului fragil și neomogen al acestuia.

²¹ Jacques Cadart, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, Economica, 1992, vol. I, p. 271; George Voicu, *Pluripartidismul, o teorie a democrației*, Editura All, București, 1998, p. 152.

²² Jean-Marie Cotteret, Claude Emeri, *Les systèmes électoraux*, Paris, Presses Universitaires de France, 1988, pp. 73-74; G. Voicu, *op. cit.*, p. 152. Pentru mai multe detalii despre acest tip de sistem electoral, vezi și J.M. Cotteret, Cl. Emeri, *Le marché électoral*, Paris, Michalon, 2004.

circumscripție națională²³. O altă posibilitate este aceea ca votul majoritar din cadrul circumscripțiilor să reprezinte baza pentru repartizarea locurilor din partea proporțională²⁴. În această situație, sunt impuse unele condiții mai aspre, și anume obligația partidelor de a prezenta candidați în toate circumscripțiile, candidaturile independente fiind penalizate. În Rusia, această posibilitate nu a fost luată în calcul, ea fiind incompatibilă cu obiectivul fixat părții majoritate la acel moment, și anume depolitizarea, proces de o semnificație majoră pentru evoluția satisfăcătoare a procesului de tranziție către democrație.

Mai exact, în cazul Rusiei, ansamblul țării era decupat în circumscripții, o parte a deputaților fiind aleși în fiecare circumscripție prin scrutin majoritar, restul fiind aleși la nivel național prin scrutin proporțional de listă²⁵. Astfel, la alegerile din 1993, din cei 450 de deputați ai Dumei, jumătate au fost aleși prin vot proporțional într-o singură circumscripție națională, iar ceilalți au fost desemnați în circumscripții locale prin scrutin uninominal cu un tur. În opinia lui Pierre Martin, „partea proporțională a fost adesea cerută de opoziție, puterea comunistă fiind mai atașată scrutinului de circumscripție, capabil să facă jocul notabilităților în funcție”²⁶. Votul, care a exprimat nemulțumirile poporului rus, a fost unul la care Partidul Comunist²⁷ și partidele naționaliste²⁸ au obținut împreună aproape 50% din voturi²⁹, demonstrând faptul că naționalismul tradițional rus, „misionar și imperialist” din punct de vedere istoric³⁰, reprezenta la momentul acela o importantă forță unificatoare.

Influența sistemului electoral asupra sistemului de partide – care se manifestă în orice sistem politic, după mai multe cicluri electorale, favorizând creșterea sau diminuarea numărului de partide – a început să fie vizibilă în cazul Rusiei încă de la următoarele alegeri. După cum constată și George Voicu, „reprezentarea proporțională, atunci când este strunită de un barem electoral semnificativ, are un impact simplificator asupra numărului de partide, uneori mai

²³ P. Martin, *op. cit.*, p. 104.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ P. Martin, *op. cit.*, pp. 102-103. Politologul francez atenționează asupra faptului că scrutinul mixt nu trebuie confundat cu scrutinul proporțional de compensare, utilizat în Germania, spre exemplu. Pe când acesta din urmă combină scrutinul uninominal cu scrutinul de listă și are o finalitate proporțională clară, proporționalitatea sistemelor electorale mixte depinde exclusiv de proporția locurilor acordate părții proporționale. În opinia lui Martin, la începutul anilor '90, două tipuri de situații au favorizat utilizarea la scară mai largă a scrutinului mixt: prăbușirea sistemului sovietic și criza politică din două democrații parlamentare cu tradiție, Italia (care a optat pentru acest sistem electoral în 1993) și Japonia (care a introdus scrutinul mixt în 1994).

²⁶ *Ibidem*, p. 103.

²⁷ Care au adunat voturile muncitorilor, funcționarilor publici și pensionarilor.

²⁸ Sprijinite mai ales de clasa de mijloc.

²⁹ H. Kissinger, *op. cit.*, p. 710.

³⁰ *Ibidem*, p. 711.

eficient decât scrutinul uninominal cu un tur”³¹. Acest lucru a putut fi observat la alegerile pentru Duma de Stat din Rusia din 17 decembrie 1995, când, prin scrutinul proporțional pe liste au intrat în parlament doar 4 partide (din cauza introducerii pragului electoral de 5%), iar prin scrutinul uninominal au intrat 18 partide și 77 de deputați independenți³². Concluzia care se poate trage este aceea că și reprezentarea proporțională are efecte de diminuare a numărului de partide, la fel ca și sistemele majoritare, cu condiția să fie dublată de existența unui prag electoral.

Și în ceea ce privește alegerile prezidențiale au avut loc unele modificări odată cu trecerea Rusiei de la comunism la democrație. Dacă până în 1993, președintele țării era ales pentru un mandat de 5 ani, ca urmare a modificării Constituției la inițiativa lui Boris Elțin, mandatul prezidențial a fost redus la 4 ani. Evoluția Rusiei pe drumul democrației a fost demonstrată și la alegerile prezidențiale din 1996, unde competiția a fost mult mai strânsă decât la cele anterioare, acestea fiind singurele alegeri din istoria democratică a țării la a fost nevoie de două tururi de scrutin pentru desemnarea președintelui. Rezultatele primului tur de scrutin, care a avut loc la data de 16 iunie 1996, au fost următoarele³³: Boris Elțin – 35,28%, Ghenadii Ziuganov – 32,03%, Alexandr Lebedi – 14,52%, Grigorii Yavlinski – 7,34%, Vladimir Jirinovski – 5,70%, Sveatoslav Feodorov – 0,92%, Mihail Gorbaciov – 0,51%, Martin Șakuum – 0,37%, Iurii Vlasov – 0,20%, Vladimir Brânțalov – 0,16%. Cel de-al doilea tur de scrutin a avut loc la 3 iulie 1996, iar rezultatele au fost următoarele: Boris Elțin – 53,82%, Ghenadii Ziuganov – 40,31%.

Atât la alegerile din 2000, cât și la cele din 2004, Vladimir Putin a câștigat din primul tur, cu 52,94%³⁴, respectiv 71,31%³⁵. Ultimul scrutin prezidențial din Rusia, care a avut loc în 2008, la începutul lunii martie, a însemnat investitura unui nou președinte, Dmitri Medvedev, candidatul Partidului Rusia Unită. Acesta a câștigat alegerile detașat, din primul tur, cu 69,59% din voturi, fiind urmat de Gennady Zyuganov (Partidul Comunist;

³¹ G. Voicu, *op. cit.*, pp. 167-168.

³² *Ibidem.*

³³ Sursa:

http://www.presa.md/content.php?goto=news&do=show_news&category_id=21&news_id=6424.

³⁴ Principalul său contracandidat a fost Ghenadii Ziuganov, care a obținut 29,21% din sufragii, următorii clasaiți în cursa pentru Kremlin fiind Grigorii Yavlinskii (5,80%), Aman Tuleev (2,95%), Vladimir Jirinovski (2,70%), Constantin Titov (1,47%), Ella Pamfilova (1,01%), Stanislav Govoruhin (0,44%), Iurii Skuratov (0,43%), Alexei Podberezkin (0,13%) și Umar Djabrailov (0,10%).

³⁵ Următorii clasaiți au fost Nicolai Haritonov (13,69% din voturile valabil exprimate), Serghei Glaziev (4,10%), Irina Hakamada (3,84%), Oleg Malâșkin (2,02%) și Serghei Mironov (0,75%).

18,16% din voturi), Vladimir Zhirinovskiy (Partidul Liberal Democrat; 9,71% din voturi) și Andrei Bogdanov (Partidul Democrat; 1,27% din voturi)³⁶.

Noua reformă electorală

Alegerile parlamentare desfășurate în Rusia în decembrie 2007 au fost unele care s-au desfășurat după o lege electorală care a suferit modificări majore în ultimii ani. Conform prevederilor acesteia, pentru prima dată, pragul electoral a crescut de la 5% la 7%, iar partidelor politice le este interzis să formeze alianțe care să le asigure atingerea pragului electoral și reprezentarea în Duma de Stat³⁷. În acest sens, partidele liberale s-au văzut lipsite de orice șansă de a fi reprezentate în Dumă, avertizând că, cel mai probabil, în parlament vor intra doar două partide: Rusia Unită și Partidul Comunist. Rezultatul final al alegerilor a arătat că mai mult de două partide au reușit să treacă pragul de 7%, și anume: Partidul Rusia Unită (64,1% din voturi, 315 mandate), Partidul Comunist (11,7% din voturi, 57 de mandate), Partidul Liberal Democrat (8,2% din voturi, 40 de mandate) și Rusia Dreaptă (7,8% din voturi, 38 de mandate)³⁸. Cu toate acestea, a fost foarte clar că pragul fixat a diminuat drastic numărul partidelor reprezentate în parlament.

Și mai important, noua lege electorală prevede o nouă schimbare a sistemului de vot: astfel, dacă începând din 1993, membrii Dumei au fost aleși prin sufragiu mixt (jumătate prin vot proporțional de listă, jumătate prin vot majoritar uninominal), conform noii legi, toți cei 450 de deputați sunt aleși prin vot proporțional de listă³⁹. Această schimbare a sistemului de vot a fost văzută mai ales de reprezentanții opoziției ca o încercare de a împiedica partidele din opoziție⁴⁰, care nu ar fi reușit să atingă pragul electoral, să-și trimită reprezentanții în Dumă prin intermediul votului uninominal.

Reacții asupra efectelor reformei electorale

³⁶ Sursa: http://russia.suite101.com/article.cfm/medvedev_wins_russian_election.

³⁷ Sursa: BBC, 27 noiembrie 2007, în <http://www.bbc.co.uk>. Alte noi prevederi ale legii electorale care au fost aspru criticate de opoziția din Rusia vizează majorarea numărului minim de membri necesar pentru înscrierea unui partid, de la 10.000 la 50.000, precum și imposibilitatea ca un candidat independent să intre în cursă pentru un loc în parlament.

³⁸ Sursa: <http://russianelection2008.blogspot.com/2007/12/russian-parliamentary-election-final.html>. Scorurile obținute de celelalte partide au fost următoarele: Partidul Agrar – 2,3% din voturi, Partidul Democrat „Iabloko” – 1,6%, Forța Civică – 1,1%, Uniunea Forțelor de Dreapta – 1%, SPS – 0,9%, Dreptatea Socială – 0,2%, iar Partidul Democrat – 0,1%. Participarea la vot a fost de 63,78%.

³⁹ Răzvan Ciubotaru, *Alegeri în Rusia lui Vladimir Vladimirovici*, în „Cotidianul”, 1 noiembrie 2007.

⁴⁰ Două dintre cele mai importante partide ale opoziției din Rusia sunt Iabloko și Uniunea Forțelor de Dreapta.

Toate aceste fluctuații în ceea ce privește procesul electoral din Rusia de la începutul anilor '90 și până în prezent au fost însă aspru criticate de o serie de organizații internaționale, cea mai vehementă dintre acestea fiind Freedom House, cea care dă publicității anual un raport cu privire la stadiul democratizării în statele care se află în tranziție sau au încheiat recent acest proces⁴¹.

În funcție de criteriile utilizate pentru analiza stadiului democrației în statele aflate în tranziție, evoluția Rusiei între anii 1999 și 2008 a fost apreciată de către cercetătorii de la Freedom House în felul următor⁴²:

⁴¹ Concluzia celor de la Freedom House este susținută de o analiză realizată pe baza datelor referitoare la următoarele domenii:

- *procesul electoral* – examinează alegerile generale naționale, dezvoltarea sistemului multipartidist, precum și participarea cetățenilor la procesul politic;
- *societatea civilă* – urmărește creșterea ponderii organizațiilor non-guvernamentale în cadrul sistemului politic, capacitatea organizațională a acestora, sustenabilitatea financiară, precum și mediul legal și politic în care ele funcționează, dezvoltarea sindicatelor libere, participarea grupurilor de interese în procesul de luare a deciziilor;
- *independența mass-media* – analizează stadiul curent al libertății presei, inclusiv legislația în domeniu, situațiile de hărțuire a jurnaliștilor, independența editorială, accesul la Internet al cetățenilor;
- *guvernarea națională* – cercetează caracterul democratic și stabilitatea sistemului guvernamental, independența și eficiența executivului și a legislativului, funcționarea democratică a serviciilor militare și de securitate;
- *guvernarea locală* – are în vedere procesul descentralizării, modul de alegere și responsabilitățile instituțiilor administrației locale, transparența procesului decizional la nivel local;
- *independența justiției* – subliniază stadiul reformelor în domeniu, protecția drepturilor omului, statutul drepturilor minorităților etnice, independența tribunalelor, garantarea egalității tuturor indivizilor în fața legii, plângerile referitoare la funcționarea deficitară a sistemului judiciar;
- *corupția* – urmărește identificarea percepției publice asupra fenomenului corupției, existența legislației privitoare la problema conflictelor de interese, gradul de eficiență a inițiativelor anticorupție;
- „*scorul*” *democrației* (categorie introdusă abia în anul 2005) – reprezintă media notelor obținute de fiecare țară pentru cele șapte categorii de analiză. Acest scor împarte statele supuse analizei în 5 categorii, în funcție de tipul de regim: regim autoritar consolidat (media obținută – între 6 și 7); regim autoritar semi-consolidat (media între 5 și 6); guvernare de tranziție sau regim hibrid (media între 4 și 5); democrație semi-consolidată (media între 3 și 4); democrație consolidată (media între 1 și 3).

⁴² Sursa: http://www.freedomhouse.hu/images/fdh_galleries/NIT2008/NT-Russia-final1.pdf, 24 pp.

Anul 2000 lipsește din tabelul de mai sus, deoarece în acel an Freedom House nu a realizat cercetarea la care facem referire în acest material. Este, de asemenea, important de precizat faptul că notarea folosită de cercetătorii de la Freedom House este una de la 1 la 7, 1 reprezentând cel mai înalt nivel, iar 7 – cel mai scăzut nivel al dezvoltării democratice.

Domeniul	1999	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Procesul electoral	4,00	4,25	4,50	4,75	5,50	6,00	6,25	6,50	6,75
Societatea civilă	3,75	4,00	4,00	4,25	4,50	4,75	5,00	5,25	5,50
Independența mass-media	4,75	5,25	5,50	5,50	5,75	6,00	6,00	6,25	6,25
Guvernare națională	4,50	5,00	5,25	5,00	5,25	5,75	6,00	6,00	6,25
Guvernare locală	n/a ⁴³	n/a	n/a	n/a	n/a	5,75	5,75	5,75	5,75
Independența justiției	4,25	4,50	4,75	4,50	4,75	5,25	5,25	5,25	5,25
Corupție	6,25	6,25	6,00	5,75	5,75	5,75	6,00	6,00	6,00
„Scorul” democrației	4,58	4,88	5,00	4,96	5,25	5,61	5,75	5,86	5,96

Ultimul raport, făcut public în luna iunie 2008, indică un grad extrem de scăzut al consolidării democratice în Rusia, nivelul funcționării regimului democratic fiind chiar mai scăzut decât la sfârșitul anilor '90, ceea ce, în opinia specialiștilor, apropie Rusia mai mult de regimurile autoritare din Asia Centrală decât de regimurile democratice consolidate din Europa de Est. Pesimismul raportului este unul general, concluziile fiind acelea că, deși sistemul politic dă dovadă de o oarecare stabilitate pe termen scurt, pe termen mediu și lung premisele sunt mai degrabă sumbre, deoarece instituțiile statului, cărora le lipsește abilitatea de a înțelege procesele care au loc în societate, vor fi incapabile de a reacționa în mod efectiv la schimbările sociale. În ceea ce privește procesul electoral, raportul Freedom House apreciază ca incorecte și nedemocratice ultimele alegeri parlamentare și prezidențiale din Rusia, concluzia fiind aceea că, cel puțin din punctul de vedere al organizării de alegeri și campanii electorale libere și corecte, Rusia este departe de idealul democratic.

Și observatorii din partea OSCE au fost de aceeași părere, afirmând că alegerile din decembrie 2007 din Rusia au fost unele incorecte și că președintele Vladimir Putin a abuzat de poziția sa pentru a se implica în campania electorală în favoarea partidului Rusia Unită⁴⁴. Cel mai vehement critic al modului în care au avut loc alegerile din 2007 a fost liderul opoziției, Garry Kasparov, în opinia căruia „așa-numitele alegeri” au fost cele mai „nedrepte și murdare” din întreaga istorie a Rusiei moderne⁴⁵. Mai mult, el a declarat că acest scrutin îi amintește de cele din perioada sovietică, „când nu existau alternative” și a avertizat că se pregătește din nou instaurarea unei „dictaturi a partidului unic”⁴⁶.

Pe de altă parte, Vladimir Putin a respins criticile referitoare la modul de desfășurare a alegerilor și a criticat dur atât rapoartele întocmite de observatorii străini, cât și declarațiile adversarilor politici. El a descris votul ca fiind unul

⁴³ n/a se referă la lipsa datelor pentru acel domeniu în anul respectiv.

⁴⁴ *Russian election unfair and biased towards Putin, observers say*, în „The Guardian”, 4 decembrie 2007.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Putin's Party Wins Russia Elections Amid Vote-Rigging Claims*, în „Deutsche Welle”, 3 decembrie 2007.

perfect legitim, care a reafirmat „stabilitatea politică internă a Rusiei” și a precizat că aceste alegeri demonstrează că cetățenii ruși nu vor ca țara lor să se îndrepte într-o „direcție distructivă”⁴⁷. Și președintele Comisiei Electorale Centrale ruse, Vladimir Ciurov, a declarat că alegerile s-au desfășurat în mod corect, fără încălcări ale legilor, iar rapoartele observatorilor străini sunt lipsite de realism și exagerate. El a ținut să răspundă criticilor venite din partea observatorilor OSCE, accentuând faptul că legislația electorală din Rusia nu interzice implicarea președintelui în campania electorală⁴⁸.

Alegerile prezidențiale din martie 2008 au reprezentat un nou prilej pentru Vladimir Putin în încercarea sa de a evidenția progresele pe care le-a făcut Rusia în timpul mandatului său de președinte. În ziua alegerilor, el a mulțumit poporului rus pentru participarea la vot, exprimându-și convingerea că rezultatul acestor alegeri va demonstra că tranziția Rusiei către democrație a luat sfârșit: „*Acest lucru înseamnă că trăim într-un stat democratic și că societatea noastră civilă devine eficientă, responsabilă și activă*”⁴⁹.

Chiar dacă, în perioada ce a urmat, observatorii străini nu au mai criticat procesul electoral din Rusia atât de vehement precum o făcuseră până atunci, opinia unanimă a fost aceea că eliminarea scrutinului mixt, și implicit a votului uninominal, va facilita crearea unei rupturi între aleși și alegători. Nu va mai exista acea legătură între parlamentari și comunitățile locale, ceea ce va oferi politicienilor de la centru controlul total asupra listelor de partid, adică posibilitatea de a bloca accesul pe aceste liste a unor politicieni de la nivel regional⁵⁰. Pe termen lung, acest lucru va duce la scăderea gradului de legitimitate a celor mai multe dintre partide, adică la crearea unor instituții și la alegerea unor indivizi care nu se vor bucura de susținerea majorității populației, situație de neconcepție în orice stat care se dorește a fi democratic.

În plus, așa cum au demonstrat mai mulți specialiști⁵¹, reprezentarea proporțională pe liste de partid favorizează apariția mai multor partide pe scena politică, iar fragmentarea politică ce rezultă din acest proces subminează în mod clar buna funcționare a democrației. Așa cum argumentează și Juan J. Linz, deși un astfel de sistem electoral favorizează formarea unor partide „mai coerente și

⁴⁷ Vladimir Putin și-a subjugat Rusia, în „Ziua”, 4 decembrie 2007. Referitor la același aspect, agenția de presă Mediafax cita, la data de 29 noiembrie 2007, o declarație a fostului președinte rus, care, într-un discurs menit să motiveze poporul rus pentru a veni la vot, afirma că „țara intră în prezent într-o fază de înnoire completă a puterilor legislativă și executivă [...]Trebuie să împiedicăm sosirea la putere a celor care au încercat, fără succes, să conducă țara și ar vrea astăzi să remodeleze și să înceapă în discursuri goale planurile de dezvoltare ale Rusiei, să schimbe politica susținută de poporul nostru și să ne readucă în perioada umilinței, a dependenței și dezintegrării”.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Putin Protégé Secures Election Victory, în „The New York Times”, 3 martie 2008.

⁵⁰ Vezi, în acest sens, și Nikolai Petrov, *Great Shell Game in Duma*, în „Moscow Times”, 18 decembrie 2007.

⁵¹ Dintre aceștia, îi amintim pe Michael McFaul, John M. Carey sau Pierre Martin.

mai disciplinate”, el „privează votanții de posibilitatea de a avea opțiuni în selecția reprezentanților individuali și, dacă este dus prea departe, poate produce un sistem fragil”⁵².

Cu toate acestea, rezultatele ultimelor alegeri legislative din Rusia par a demonstra că există posibilitatea ca efectul acestui tip de scrutin să fie diminuarea numărului de partide. Dublarea scrutinului proporțional de un prag electoral ridicat, așadar imposibilitatea ca unele partide mici să intre în parlament, va duce – probabil – treptat la dispariția acestora, singurele care vor fi capabile să supraviețuiască sistemului electoral fiind partidele mari⁵³. Prin urmare, modificarea legii electorale ar putea fi o încercare de transformare a sistemului de partide din Rusia în unul multipartidist limitat, sau chiar bipartidist. Pe când unii specialiști văd în acest lucru o involuție a Rusiei din punct de vedere al funcționării democrației, alții ar putea interpreta acest lucru ca o încercare de realizare a stabilității politice și de consolidare a democrației în Rusia, știut fiind faptul că un sistem partidist cu mai puțin de cinci partide este considerat a fi mai stabil și caracteristic unei democrații consolidate.

Pe de altă parte, a fost demonstrat faptul că tipul de sistem electoral influențează funcționarea sistemului politic la un nivel și mai aproape de cetățean. Într-un studiu bazat pe analiza alegerilor legislative regionale care au avut loc în Rusia în 2003 și 2004, Grigorii V. Golosov argumentează faptul că, în conturarea opiniilor de vot, cetățenii nu iau în calcul doar partidul, ideologia și programul său politic, ci și – într-o mai mare măsură – persoana care reprezintă imaginea unui partid; cu alte cuvinte, în cazul alegerilor uninominale regionale, contează mai mult calitățile personale decât apartenența la un anumit partid⁵⁴. Dacă acest lucru nu ar fi adevărat, atunci rezultatele alegerilor la nivel regional ar fi asemănătoare celor de la nivel național⁵⁵. Scrutinul din Rusia a verificat ipoteza lui Golosov: pentru aceeași regiune, rezultatele la alegerile regionale au fost diferite de cele obținute la alegerile naționale, deoarece, în primul caz, alegătorii au avut posibilitatea de a vota în mod individual politicienii pe care i-au considerat a fi cei mai competenți, pe când la nivel național au fost obligați să voteze o listă de partid, în care atât candidații, cât și ordinea acestora în interiorul listei au fost decise exclusiv la centru, de către conducerea partidului.

⁵² Juan J. Linz, *op. cit.*, p. 28.

⁵³ Pentru mai multe detalii și o analiză psiho-socio-politică mai detaliată asupra modului în care schimbarea sistemului electoral afectează comportamentul electoral al alegătorilor și criteriile după care aceștia își ierarhizează preferințele, vezi Karen Dawisha și Stephen Deets, „Political Learning in Post-Communist Elections”, în *East European Politics and Societies*, nr. 20/2006, pp. 691-728.

⁵⁴ Grigorii V. Golosov, „The Structure of Party Alternatives and Voter Choice in Russia. Evidence from the 2003-2004 Regional Legislative Elections”, în *Party Politics*, vol. 12, nr. 6/2006, pp. 707-725.

⁵⁵ În acest sens, dacă în regiunea X ar fi votat prin scrutin uninominal un deputat din partea partidului Y, atunci și la alegerile prin vot proporțional de listă, într-o singură circumscripție națională, la nivelul aceleiași regiuni X, partidul Y ar trebui să iasă învingător.

Astfel – sunt de părere atât Golosov, cât și Harley Balzer⁵⁶, Timothy J. Colton și Michael McFaul⁵⁷ – efectele noii legi electorale, prin eliminarea votului uninominal și utilizarea doar a scrutinului proporțional de listă, va face ca rezultatele alegerilor să fie decise în primul rând nu de preferințele alegătorilor, ci mai degrabă de abilitatea elitelor de la centru de a structura alternativele oferite cetățenilor, astfel încât să asigure generarea consecințelor politice dorite de respectivele elite. Prin urmare, țintele manipulării politice nu vor fi politicienii de la nivel local, așa cum argumentează unii cercetători, ci chiar alegătorii. În plus, urmarea acestui proces – dezamăgitoare, dar care credem că va apărea în mod natural – va fi o lipsă totală a responsabilității politice, care nu va putea să afecteze decât în mod negativ funcționarea instituțiilor democrației.

Concluzii

Așadar, trebuie reținut faptul că deciziile instituționale majore (în special cele cu privire la alegerea tipului de regim politic – prezidențial sau parlamentar – sau a sistemului electoral – majoritar sau proporțional), odată luate, sunt dificil de modificat, iar o astfel de încercare va genera stagnarea procesului de consolidare democratică, așa cum s-a întâmplat în cazul Rusiei. Așa cum demonstrează și Juan J. Linz, „o democrație ce este în căutarea consolidării câștigă mai mult prin urmărirea unor reforme instituționale specifice, care se adresează unor probleme specifice. Mai mult decât atât, se poate stimula eficiența sistemelor de partide prin reforme ce măresc numărul oficialităților alese, cresc autonomia filialelor locale de partid și, în general, a autorităților locale și regionale”⁵⁸.

Există, în concluzie, două posibilități: fie aceste reforme electorale vor contribui la formarea unui sistem partidist stabil și la funcționarea eficientă a instituțiilor democratice, fie vor prelungi și mai mult o tranziție către democrație, care oricum s-a întins pe o perioadă prea lungă. Oricum ar fi, este imperios necesar ca, pe viitor, niciun tip de reformă care va fi propus și implementat să nu mai afecteze procesul de consolidare democratică, și, pe cale de consecință, nici evoluția Rusiei către confirmarea, pe plan internațional, a statutului de „democrație consolidată”.

⁵⁶ Harley Balzer, „Managed Pluralism: Vladimir Putin’s Emerging Regime”, în *Post-Soviet Affairs*, nr. 19/2003, pp. 189-227.

⁵⁷ Timothy J. Colton, Michael McFaul, „Reinventing Russia’s Party of Power: <<Unity>> and the 1999 Duma Election”, în *Post-Soviet Affairs*, nr. 16/2000, pp. 201-224.

⁵⁸ Juan J. Linz, *op. cit.*, p. 30.

СКОЛЬКО БУДЕТ ДЛИТЬСЯ ПЕРЕХОД? ИЗБИРАТЕЛЬНАЯ РЕФОРМА И УКРЕПЛЕНИЕ ДЕМОКРАТИИ В ПОСЛЕКОММУНИЧЕСКОЙ РОССИИ

Михаела МЕЛИНТЕ

Введение

В середине 90-ых годов, анализируя особенности эволюции дипломатических отношений между Россией и США после окончания Холодной Войны, Генри Киссинджер отмечал факт, что «перспективы демократии в России еще очень неопределённые и совсем неясно что Россия, будь даже демократической будет следовать такой политике, которая приведёт к международной стабильности». Все же, нужно признать факт, что переход от тоталитаризма к демократии, от централизованной экономики к рыночной, был медленным и поставил проблемы не только перед Россией, но и во всех государствах, которые столкнулись с этим процессом.

Особенно убедительным в этом смысле является утверждение Адама Пржеворского в отношении трудностей этого перехода, возможности неудач, и даже ситуации, когда демократия, даже уже устоявшаяся, но не укрепленная, может быть отвергнута сторонниками недемократического режима: „Стратегическая задача перехода, это достичь демократии так, чтобы не быть убитыми теми, у кого есть оружие, и не умереть от голода под нажимом тех, у кого в руках продовольственные ресурсы (...) путь к демократии заминирован. А достижение конечной цели зависит от выбранного пути. В большинстве стран, где была установлена демократия, она являлась очень хрупкой, а в некоторых переход просто завяз”.

Это явление аргументировал и итальянский известный политолог Джованни Сартори, что идеалы демократии могут стать конструктивными или деструктивными „в зависимости от пропорций творчества”, а в период перемен и демократических замешательств появляется альтернативный мир, „которой всегда, только на словах, более демократичный”. Вместе с тем, несомненно, что персоны которые в различные исторические моменты представляются как альтернатива коммунистического типа, отвергают конкретные демократии и в тоже время уничтожают её идеалы”.

Важно отменить с самого начала, что в этот переход является переходом от недемократического режима к другому и он может привести

или к демократии или к возвращению другого (может быть более сурового), властного или тоталитарного режима. Конечно, единственно желаемая цель - установление демократии, но до этой цели путь очень тяжёлый и неопределённый. Переход к демократии будет успешным в том случае, если новосформированные учреждения будут консолидированы со временем и позволят гражданскому обществу постоянно быть информированным и активно участвовать в демократическом процессе и в принятии решений.

На первом этапе, в плане экономики, управляющие предприятиями еще не имеют опыта в том, что касается рыночного механизма экономики, рабочие теряют мотивацию, что приводит к застою, а иногда и к упадку экономики. Именно поэтому, в большинстве случаев, периоды перехода создают впечатление беспорядка, который противостоит кажущемуся порядку недемократических режимов. И это потому, что в такие периоды очень трудно уточнить, какие группы или учреждения и какие роли они будут играть в обществе или какие решения являются самыми правильными.

В политическом плане, в такие периоды хаоса и небезопасности коммунистические партии предлагают видимую безопасность гражданам, что явилось главной причиной того, что в большинстве стран бывшего коммунистического режима в Центральной и Восточной Европе в первых выборах, организованных после 1990 года, коммунистические партии получили большой процент - „за Польша, Венгрия, Венгрия, Словакия - там они даже выиграли выборы). Лесли Холмс имеет мнение что переход СССР к посткоммунизму был особенным, отличающимся от перехода в других странах Восточной Европы, и что этого надо было ожидать”. В России процесс длился больше, поскольку различные государства, входящие в состав СССР пошли к посткоммунизму разными путями, в разных ритмах и использовали различные методы борьбы с вызовами перехода.

Первые шаги к демократическому режиму

Основное учреждение демократии - правовое государство жизненно важно для хорошего функционирования её, но демократия, которая хорошо укреплена, нуждается в „полезной бюрократии”, то есть в государстве, которое имело бы административную способность выполнить основные функции управления: порядок справедливую юстицию, доступность экономического обмена, национальную защиту, а также сбор налогов, необходимых для осуществления всех этих задач. В этом смысле двойной переход России - от коммунизма к демократии и от империи к республике образовал некоторые пустоты в административных способностях, в политическом авторитете и в юридической

эффективности государства. Результатом была анархическая тенденция, проявившаяся в первые годы после распада Советского Союза и имевшая большую опасность для демократии в России.

Эволюция России к демократии, к правовому государству началась еще в декабре 1991 года, вместе с распадом СССР. Фактически, движение в этом направлении обозначилось еще в январе 1987 года, с пленума Ц.К., когда М. Горбачёв заявил, что демократизация представляет неотъемлемую часть перестройки вместе с ускоренным развитием экономики Советского Союза и укрепление коммунистической партии. Всё же на местных выборах в июне 1987 года жители небольшого количества избирательных участков имели практическую возможность выбирать из числа кандидатов. Первые национальные выборы СССР. С большим количеством кандидатов имели место в марте 1989 года и, хотя считались некоторыми западными наблюдателями ограниченными, они дали возможность избирателям высказать некоторые недовольства. Второй этап перехода, (организация свободных и конкурентно-способных выборов) был достигнут в России только в декабре 1993 года, когда имели место выборы в парламент, последовавшие за сильнейшим конституциональным кризисом, начатым президентом Борисом Ельциным в сентябре того же года.

Предположение, с которого мы начали данное исследование и которое хотим проверить в дальнейшем, это то, что неоднократные изменения избирательной системы (а значит, и избирательных законов) имели отрицательный эффект как для партийной системы России, так и для процесса демократического укрепления государства. Значит, на следующих страницах мы сосредоточим внимание на типах избирательных систем, принятых в России после 1991 года, на методах проведения выборов, а также и на основных критериях с целью попытки выявить, является ли Россия в настоящее время полной из консолидированных демократий в мире.

Особые усилия для функционирования демократических учреждений были сделаны в 90 ые годы, после распада СССР, и всё же, в начале XXI века качество демократии в России претерпело множество изменений. Организация „Freedom House” („Свободной доле”) в рапорте 1905 года заявила, что Россия не может считаться демократическим государством, поскольку не удовлетворяет ни одному стандарту, используемому этой организацией как индикатор для анализа прогресса в процессе укрепления демократии. Согласно этому рапорту Россия может быть сравнена только с власными режимами Центральной Азии, а никак с укрепленными демократиями Восточной Европы, которые недавно вошли в Европейский Союз.

Первые „послекоммунистические” выборы

То на что мы обратили внимание и о чём будем говорить ниже, относится к области избирательного процесса с целью выяснить особенности избирательной системы в России, а также причины, которые повлияли на снижение качества выборов. Но прежде, чем делать этот краткий анализ результатов последних выборов в России, представим несколько теоретических уточнений в отношении избирательной системы, используемой в этой стране.

Представительство граждан государства является элементом важности для демократии, которая должна четко отражать мнение электората, следовательно, технические аспекты, от которых зависит представительство- партийная система, избирательная система, методы формирования правительства- должны соответствовать полностью типу общества, чтобы конечные результаты были позитивными. И всё же, существенным для изменения голосов граждан на местах на уровне национальных парламентов или других учреждений, члены которых избраны народным голосованием, остается избирательная система. По оценке известного французского политолога Морис Дюверже, тип избирательной системы играет роль «почти социальных законов» он может подвергаться влиянию, но может и сам влиять, в свою очередь, на типологию и особенности функционирования партийной системы, что еще раз демонстрирует роль особого значения, которую он играет в обществе. По мнению Дюверже „выборы с одним избирательным туром предполагают партийный дуализм”, в то время, как „выборы с двумя избирательными турами или пропорциональное представительство стремятся к многопартийности”.

В 1917 году в России была введена избирательная система пропорционального представительства; политические изменения, которые последовали за Первой Мировой Войной, были благоприятными для введения этого типа выборов, также и в других европейских странах того периода: Голландия (в 1917 г.), Норвегия, Германия, Италия, Швейцария, Австрия, Люксембург, Чехословакия (в 1919 г.), Ирландия и Мальта (в 1921 г.). В тот момент принятие пропорционального представительства во многих европейских странах было частью мер по демократизации политической жизни.

В выборах 1990 года в России были использованы выборы с единым кандидатом в списках и в два тура, которые действовали по следующему принципу: если кандидат не получает абсолютного большинства голосов в первом туре, организуется второй тур, в котором достаточно относительного большинства. Реакция не была благоприятной, так как этот тип избирательной системы благоприятствовал крупным партиям (точнее, коммунистической партии), и соответственно, её кандидатам без предоставления равного представительства всем социальным категориям. Это фактический и есть главный эффект от

использования выборов одного кандидата в списках на партийную систему: предпочтение крупным партиям, диспропорция в изменениях голосов в мандате, слабое представительство большей части населения, (которая иногда именно большая).

21 го сентября 1993 года президент Борис Ельцин декретом федерального законодательства распустил Верховный Совет и Собрание Народных депутатов, которые противостояли его реформам и его желанию консолидировать президентскую власть. 15 го октября 1993 года, после окончания кризиса, Ельцин предложил организацию референдума об изменении конституции и объявил организацию новых законодательных выборов в декабре.

В соответствии с его планами, новая Нижняя Палата Парламента, (который будет называться Государственной Думой), должна состоять из 450 депутатов, а верхняя палата (совет федерации) должна состоять из представителей 89 административных подразделений страны. По мнению многих политологов кризис представлял кульминационный пункт проблем между исполнительной и законодательной функциями в рамках президентской системы в России, а в условиях, когда не были бы найдены демократические механизмы разрешения этой проблемы, возникновение конфликта, в следствие которого единственной жертвой был русский народ, было неизвесно.

Компромисное решение

В последующий период необходимость сделать новорожденную демократию функциональной и консолидированной, а также и желание найти такую избирательную систему, которая была бы действенной и справедливой, привели к поискам другого решения, которое суммировало бы преимущества двух основных избирательных систем, используемых до сих пор (большинства и пропорций), и минимизировало бы, сколько возможно, негативные эффекты и недостатки этих систем, можно сказать, что результатом был компромисс, то есть использование в выборах 1993 года смешанной избирательной системы, которая комбинировала в способах выбора депутатов выборы большинством и выборы по пропорции.

Относительно этого аспекта самое подходящее определение смешанной избирательной системы, кажется, предложенное Жак Cadart: „непостоянная дозировка представительства большинства и пропорциональных выборов, различной изобретательности, обеспечивающая в большей или в меньшей степени однородность смеси”.

Более внушительной является ирония Жан-Мари Cotteret и Claude Emeri, которые сравнивают смешанную избирательную с коктейлями: на один палец пропорционального представительства и на два пальца выборы большинством или наоборот. В обоих случаях изобретатель часто

больше удовлетворён смесью, чем потребитель-избиратель. Понятно, что достижение конечного результата, которое не подверглось бы ничей критике, неисполнимое желание, потому что невозможно в каждом туре взять только выгоды, неизбежно появится и невыгоды. И это все потому, что не существует совершенной избирательной системы, а только избирательные системы, которые лучше подходят к какой-то ситуации или которые предлагают большую эффективность в сохранении пропорций изменения голосов на местах.

В общем, в случае смешанных выборов избиратели имеют два голоса и голосуют отдельно за выбор депутатов в выборах одного тура, и представляют список отдельно для пропорциональных выборов, организованных в одном национальном избирательном участке. Другая возможность, голосование большинством в избирательных участках, представляет базу для распределения мест пропорциональных выборов. В этом случае создаются более сложные условия, а именно, обязанность партий представить кандидатов во всех избирательных участках, а независимые кандидаты останутся наказанными. В России это возможность не была учтена, поскольку она была несовместима с зафиксированной целью части большинства на тот момент, а именно-деполитизирование, процесс большого значения для благоприятного развития процесса перехода к демократии.

Точнее, в случае с Россией, целостность страны распалась на избирательные участки округа, часть депутатов была избрана в каждом избирательном участке через выборы большинством голосом, остальные были избраны пропорциональными выборами по списку. Так в выборах 1993 года из 450 депутатов Думы половина была выбрана пропорциональным голосованием в одном национальном избирательном округе, другая половина выдвигала кандидатов в местных избирательных участках посредством представления одного кандидата за один тур. По мнению Пьер Мартин, „пропорциональная часть часто востребованна оппозицией, коммунистическая власть больше пользовалась выборами по участкам, где можно было подыгрывать большим начальникам”. Выборы, которые выразили недовольство русского народа, были те, когда коммунистическая партия и национальные партии вместе набрали 50% голосов, демонстрируя тот факт, что традиционный русский национализм, „миссионерный и империалистический” с исторической точки зрения, представлял собой в тот момент важную объединяющую силу.

Влияние избирательной системы на партийную систему, которое проявляется в любой политической системе, после нескольких избирательных циклов, изменяя рост или уменьшение количества партий, стало видимым и в России уже со следующих выборов, как констатировал Джордж Войку „пропорциональное представительство, когда ограничено значительным избирательным лимитом имеет упрощённое влияние на

число партий. Часто более эффективное чем голосование за одного кандидата в один тур”. Государственную Думу России 17 декабря 1995 года, когда при порционных выборах по спискам в Парламент прошли только 4 партии (из за введения пятипроцентного порога), а путём голосования за единого кандидата прошли только 18 партий и 77 независимых депутатов. Выводы, которые можно сделать-это то что и при пропорциональном представительстве имеет место эффект уменьшения числа партий, также как и при системе выборов большинством при условии если удвоен избирательный порог.

И относительно выборов президента были произведены некоторые изменения вместе с переходом России от коммунизма к демократии. Если до 1993 года Президент страны избирался на 5 лет, вследствие изменения конституции по инициативе Бориса Ельцина, он стал на год меньше (4 года). Эволюция России по пути демократии была продемонстрирована и на президентских выборах 1996 года, где конкуренция была намного меньше, чем на предыдущих. Это были единственные выборы в истории страны, где нужны были два тура голосования, чтобы определить президента. Результаты первого тура, имевшего место 16 июня, 1996 года были следующие: Б. Ельцин-35,28%, Геннадий Зюганов-32,03%, Александр Лебедь-14,52%, Григорий Явлинский-7,34%, Владимир Жириновский-5,7%, Святослав Фёдоров-0,92%, Михаил Горбачев-0,20%, Владимир Брынцалов-0,16%. Второй тур выборов, который был 3его июля 1996 года, имел следующие результаты: Б. Ельцин-53,82%, Геннадий Зюганов 40,31%.

На выборах 2000 года и на выборах 2004 года Владимир Путин прошёл после первого тура голосований с 52,94% и соответственно 71,31%. Последние президентские выборы в России, которые имели место в начале марта этого года, показали инвеститору уполномочивание нового президента Дмитрия Медведева, кандидата от партии Единая Россия. Он выиграл с первого тура 69,59% голосов, за ним Г. Зюганов (Коммунистическая партия;18,16% голосов), В. Жириновский (Либерал-демократическая партия 9,71 голосов) и Андрей Богданов (демократическая партия; 1.27% голосов).

Новая индивидуальная реформа

Парламентские выборы, происходившие в России в декабре 2007 года, проходили уже по избирательному закону, который претерпел большие изменения в последние годы. Согласно предостережениям закона, впервые был повышен избирательный порог с 5% до 7%, а по политическим партиям была запрещена коалиция, которая позволила бы им достичь порога и иметь представителей в государственной Думе. В этом смысле либеральные партии остались без единого шанса пройти в Думу, предостерегая, что в Думу возможно пройдут представители только

двух партиит: Единая Россия и Коммунистическая партия. Результаты выборов показали, что больше двух партиит перешли 7% ый порог, а именно: партия Единая Россия (64,1% голосов, 315 мандатов), Коммунистическая партия (11,7% голосов, 57 мандатов), Либерал-демократическая партия (8,2% голосов, 40 мандатов) и Справедливая Россия (7,8% голосов, 38 мандатов). И все-таки было ясно, что новый, фиксированный порог сильно уменьшил число партиит, представленных в парламенте.

И ещёт- новый избирательный закон предусматривает новое изменение в системе голосования: так, если, начиная с 1993 года, члены Думы были избраны путем смешаного голосования, согласно новому закону все 450 депутатов будут избираться посредством пропорционального голосования по спискам. Это изменение в избирательной системе представители оппозиции распенили как попытку препятствовать оппозиционным партиитам, чтобы те не смогли прайти 7% порог и послать своих депутатов в Думу голосованием за одного кандидата.

Реакции на эффекты избирательной реформы

Все эти изменения в процессе выборов в России с начала 90 ых годов и по настоящее время подверглись жестокой критике несколькими международными организациями, а самая бурная была со стороны „Freedom House”, которая публикует ежегодные отчеты в отношении стадии демократизации в государствах, которые находятся на переходе или недавно закончили этот процесс. В зависимости от критериев, используемых для анализа стадии демократии в странах, находящихся на переходе, эволюция России между 1999 и 2008 годами была оценена исследователями из „Freedom House” следующим образом.

Область	1999	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Избирательный процес	4,00	4,25	4,50	4,75	5,50	6,00	6,25	6,50	6,75
Гражданское общество	3,75	4,00	4,00	4,25	4,50	4,75	5,00	5,25	5,50
Независимость масс-медия	4,75	5,25	5,50	5,50	5,75	6,00	6,00	6,25	6,25
Национальное управление	4,50	5,00	5,25	5,00	5,25	5,75	6,00	6,00	6,25
Местное управление	n/a ⁴³	n/a	n/a	n/a	n/a	5,75	5,75	5,75	5,75
Юридическая независимость	4,25	4,50	4,75	4,50	4,75	5,25	5,25	5,25	5,25

Коррупция	6,25	6,25	6,00	5,75	5,75	5,75	6,00	6,00	6,00
„Счет” (оценка демократии)	4,58	4,88	5,00	4,96	5,25	5,61	5,75	5,86	5,96

Последний отчет, опубликованный в июне этого года, показал очень низкую степень консолидации демократии в России в 2008 году, уровень функционирования демократического режима даже еще ниже, чем он был в конце 90-х годов, что, по мнению исследователей из „Freedom House”, приближает Россию больше к властным режимом Центральной Азии чем к укрепленным режимом стран Восточной Европы. Пессимизм отчета был всеобщим, выводы: хотя политическая система проявляет какую-то стабильность за короткое время, на среднее и длительное время предположения мрачные, потому что государственные учреждения, в которых отсутствует способность понять процессы, происходящие в обществе, будут неспособны эффективно реагировать на социальные перемены. Что касается избирательного процесса, отчет „Freedom House” оценил последние парламентские и президентские выборы как несправедливые и недемократичные. Заключение таково, что-даже с точки зрения организации выборов и свободной, справедливой кампании, Россия далека от демократического идеала.

И наблюдатели от О.С.С.Е. имели то же мнение, утверждая, что выборы 2007 в России были напряженными и что Президент Владимир Путин использовал свое положение, чтобы провести избирательную кампанию в пользу партии „Единая Россия”. Самый ожесточенный критик проведения этой избирательной кампании был лидер оппозиции Гарри Каспаров, по мнению которого „так называемые выборы” были самыми „несправедливыми и грязными” во всей истории России. Больше того, он заявил, что эти выборы напомнили ему те, что были в советское время, „когда не существовало альтернативы”, и предупредил, что снова идет подготовка к „однопартийной диктатуре”.

С другой стороны, В. Путин отверг критику относительно способа проведения выборов и крепко критиковал отчеты, предоставленные наблюдателями других стран, и декларации противников политики. Он описал выборы как абсолютно законные, подтверждающие „стабильность внутренней политики России” и что российские граждане не хотят, чтобы их страна пошла „по разрушительному пути”. И председатель Центральной избирательной комиссии Владимир Чуров заявил, что выборы проходили справедливо, без нарушения избирательного закона России и что отчеты иностранных наблюдателей не отражают реальное положение вещей и преувеличены. Он подчеркнул и тот факт, что избирательное законодательство России не запрещает президенту участие в избирательной кампании.

Через три месяца, в марте 2008 года, президентские выборы

предоставили новый случай В. Путину заявить о прогрессах, которые осуществила Россия во время его президентского мандата. В день выборов он поблагодарил русский народ за участие в голосовании и выразил убеждение, что результаты этих выборов продемонстрируют, что переход России к демократии закончился: „и это означает, что живём в демократическом государстве и что наше гражданское общество становится эффективным, отвесненным и активным”.

Даже если в последующий период иностранные наблюдатели не критиковали избирательный процесс в России так яростно, как это делали раньше, всеобщее мнение было такое, что исключение смешанного голосования и, предположительно, объема голосования за одного кандидата, способствовали разрыву между избираемыми и избирающими. Не будет существовать и связи между парламентариями к местным сообществом, что позволит политикам в центре полностью контролировать партийные списки. То есть дать возможность заблокировать появление в списках некоторых политиков регионального уровня. В продолжительном временном плане это приведёт к снижению степени законности многих партий, то есть к созданию таких учреждений и к выбору таких людей, которые не будут пользоваться поддержкой населения-то есть к ситуации, невозможной в любом государстве, которое хочет быть демократичным.

Плюс ко всему, как продемонстрировали многие специалисты, пропорциональная презентация по партийным спискам благоприятствует появлению большего числа партий на политической сцене, а политическое дробление, что вытекает из этого процесса, подрывает хорошее функционирование демократии. Как аргументирует Juan J. Linz-хотя такая избирательная система благоприятствует созданию некоторых партий, „более подходящих и более дисциплинированных” она „лишает избирателей права избирать отдельных представителей и, еще дальше, может создать очень хрупкую систему”.

И все таки, результаты последних выборов в России продемонстрировали существование возможности, что эффектом такого типа выборов, будет уменьшение числа партий. Удавление пропорциональных выборов увеличением избирательного порога выливается в невозможность некоторых небольших партий войти в парламент и, очевидно, постепенно приведет к их исчезновению, и только крупные партии смогут выжить в этой системе. Итак, изменение избирательного законодательства могло бы явиться попыткой изменения партийной системы в России в ограниченную многопартийную или в двухпартийную. В то время как одни специалисты видят в этом инволюцию России с точки зрения функционирования демократии, другие объясняют этот факт, как попытку осуществления политической стабилизации и укрепления демократии в России, хорошо зная, что

партийная система меньше 5 партий в стране считается стабильной и характерна успешной демократии.

С другой стороны было продемонстрировано, что тип избирательной системы влияет на функционирование политической системы на уровне более близком к гражданам. В одной научной работе, основанной на анализе законодательных региональных выборов, которые имели место в России в 2003 и 2007 годах, Григорий Голосов аргументирует факт, что, описывая в общих чертах мнения о голосовании, граждане не принимают во внимание только партию, идеологию или политическую программу, но в большей степени личность, которая представляет эту партию, другими словами, в случае выбора одного названного кандидата от региона, больше имеют значение его личные качества, чем партийная принадлежность. Если бы это не было так, тогда результат региональных выборов был бы таким же, как и на национальном уровне. Выборы в России проверили гипотезу Голосова: в одном и том же регионе результаты региональных и национальных выборов очень различаются и это потому, что в первом случае избиратели имели возможность голосовать индивидуально за политиков, которых они считали самыми компетентными, а во втором- на национальном уровне- они голосовали по партийному списку, в котором и кандидаты, и порядок их положения в списке определялись исключительно в центре, руководством партии.

Таким образом, считают как Голосов, так и Харли Бальцер, Тимоти Колтон J и Майкл Макфол, эффекты нового избирательного закона при исключении голосования за одного кандидата и использовании пропорционального выбора по списку будут такими, что выбор будет определяться прежде всего не желанием избирателей, а скорее способностями центральной элиты так структурировать альтернативы предлагаемые избирателям, чтобы обеспечить политические последствия нужные данной элите. Значит, целью политических манипуляций не являются политики местного уровня, как комментируют некоторые исследователи, а именно, избиратели. Плюс, как следствие этого процесса, появляется абсолютная политическая безответственность, которая повлечёт лишь отрицательное функционирование демократических учреждений.

Таким образом, нужно принять во внимание тот факт, что основные учредительные решения (особенно те, что касаются типа режима выборов-президентские или парламентские, или те, что касаются индивидуальной системы-большинством или пропорцией)-однажды принятые, не могут быть легко модифицированы, а всякие попытки в этом направлении приведут к застою процесса консолидации демократии так, как произошло в России. Как демонстрирует Хуан Х. Линц „демократия которая ищет пути консолидации больше выпрает при помощи

следования особенным учредительным реформам, которые адресованы специальным проблемам”. Больше того, возможно стимулировать эффективность партийной системы такими реформами, которые увеличивают число избранных, обеспечивают автономию местных партийных филиалов и, вообще, местной и региональной властей.

В заключение констатируем, что существуют две возможности: будь то избирательная реформа-и не только-она содействует образованию стабильной системы, эффективному функционированию демократических учреждений или продлит еще больше период перехода к демократии, который и так растянулся на длительный период. Как бы не было, но существует насущная необходимость, чтобы в будущем ни одна реформа, предложенная и реализованная, не затрачивала бы отрицательно консолидацию демократии по пути следования, и саму эволюцию России к консолидации в международном плане, к государству „консолидированной демократии”.